
Zakoni i novinari: Brda neotkrivenih tajni

26/01/2006

Autor: [Mehmed Halilović](#)

Šta sve omogućavaju zakoni o slobodi pristupa informacijama a šta novinari nedovoljno koriste? Novinari su prvi pozdravili usvajanje zakona o slobodi pristupa informacijama u svim bivšim jugoslavenskim državama i prvi odustali da se masovnije pozivaju na njih. Razloga ima više, ali najčešće se svode na dva osnovna: novinari nemaju puno vremena u svakodnevnoj trci za novim vijestima i, uz to, nemaju povjerenja u zakonske procedure i u birokratske vlasti.

Šta sve omogućavaju zakoni o slobodi pristupa informacijama a šta novinari nedovoljno koriste

Novinari su prvi pozdravili usvajanje zakona o slobodi pristupa informacijama u svim bivšim jugoslavenskim državama i prvi odustali da se masovnije pozivaju na njih. Razloga ima više, ali najčešće se svode na dva osnovna: novinari nemaju puno vremena u svakodnevnoj trci za novim vijestima i, uz to, nemaju povjerenja u zakonske procedure i u birokratske vlasti.

Ovi su razlozi shvatljivi, često i opravdani, ali nisu uvijek i razumni. Ako im robujete, onda ćete ostati bez brda vijesti i bez mora dokumenata do kojih, istina, nije jednostavno doći ni na ovaj način, ali se uloženi trud itekako isplati. I kad uspijete, pa čak i kad ne.

Ima li javnost pravo da zna sve?

Kad su prije nepune dvije godine u Bosni i Hercegovini dvojica članova Predsjedništva javno optužili onog trećeg da je tokom 2003. godine na svoja tri ureda (u tri grada!) trošio znatno više od predviđenog budžeta, dogodila se nevjerovatna reakcija: optuženi "predsjednik" nije imao ništa kazati u svoju odbranu osim da je naredio istragu koja bi trebalo da utvrdi "ko je u njegovom kabinetu otkrio te podatke"?!

Potpuno odsustvo osjećanja javne odgovornosti demonstrirano je na najgori mogući način i bez ikakvih javnih sankcija.

Ni mediji, međutim, nisu mnogo bolje reagovali, iako su prenosili međusobna optuživanja trojice “predsjednika”. Dalje od toga nisu otišli i afera je ubrzo iščezla.

Nijedan novinar, koliko je poznato, nije iskoristio ovu priliku i pozvao se na Zakon o slobodi pristupa informacijama – koji je u tom trenutku u BiH bio na snazi već dvije godine – i nije zatražio dokumente i izvještaje o trošenju budžeta u Predsjedništvu. Ne samo za tog člana Predsjedništva, već i za ostalu dvojicu, bez obzira na to što su trošili manje – ukoliko su trošili na nezakonit način.

Ali, zašto ne ako su trošili i na zakonit način? Javnost svakako ima razloga da zna na šta se i kako troše novci poreskih obveznika.

Vrijedi li duboko kopati?

Ali, evo i dodatnog ohrabrenja za novinare: informacije i dokumenti dobijeni na ovaj način ne samo što će za publiku bili uvjerljivi (uvjerljivi od prepričavanja i prenošenja bilo čijih izjava), već će novinarima pomoći i da izbjegnu tužbe za klevetu! Odnosno, ako i bude tužbi – olakšaće im odbranu na sudu i najvjerojatnije donijeti oslobađajuću presudu.

Nije, naime, isto ako napišete da je određeni ministar i predsjednik potrošio toliko i toliko na svom putu u inostranstvo i nemate nikakve dokumente o tome već samo izjavu poznatog ili anonimnog izvora i, suprotno tome, ako imate još faksimil njegovog putnog naloga i obračun troškova! Sjetite se slučaja švedske ministrice iz devedesetih godina, koja je poslije otkrića u novinama i objavljivanja faksimila računa (kupovina sitnih privatnih poklona plaćenih službenom kreditnom karticom!), podnijela ostavku.

Najveće su tajne, kao što znate, najveći mogući skandali. Zato ih i vrijediti kopati i – otkrivati javnosti. I, uz to, biti uvjerljiv i što više se osigurati.

Smije li se vjerovati svakom “insajderu”

Novinari, naravno, dolaze do mora dokumenata i na nebrojene druge načine, što otvorenim a što tajnovitim putevima, koristeći najčešće anonimne “insajdere” i odane izvore. Od takvih izvora ne treba nikad odustati, niti ih se smije, bez opravdanog razloga, iznevjeriti.

Ali, ne smije im se pokloniti ni bezrezervno povjerenje, jer to nekad može imati previsoku cijenu. U novcu, ali još i više u gubljenju ugleda. Ne dešava se rijetko da zaštićeni izvor ima neke svoje ne baš časne motive i da putem medija želi da poravna neke svoje račune i poturi novinarima lažne papire... Uz uobičajene tehnike provjere motiva svakog takvog izvora prije nego mu se pokloni puno povjerenje, ne zaboravite i dodatne mogućnosti koje vam pružaju upravo zakoni o slobodi pristupa informacijama.

Vjerodostojnost (izjava i informacija) može se, naime, dodatno provjeriti i osigurati podnošenjem zahtjeva da se on (dokumenat, analiza, račun itd.) dobije legalnim putem od nadležnih vlasti – ne odavajući anonimni izvor.

Ako ih dobijete na ovaj način, lako ćete ih uporediti i imaćete pravu priču. Dokumenti dobijeni “ispod ruke” ne moraju uvijek biti pouzdani; oni dobijeni na legalan način – bar se ne mogu osporiti. Ni u javnosti, ni pred sudom.

Ali, ako ih i ne dobijete, a i to je vrlo moguće, objavite da ste poslali takav zahtjev i kako su vlasti reagovale. Vaše će tvrdnje i u javnosti i pred sudom dobiti na uvjerljivosti.

Ko su sve čuvari državnih tajni?

Obično se smatra da samo najviše državne vlasti kriju i najveće državne tajne. Predsjednici, premijeri, vlade, ministarstva, skupštine... Ako to i jeste tačno u većini slučajeva, ipak velike i male "tajne" i "veliki i mali skandali" drže se iza sedam brava i na mnogo drugih, nižih, nivoa vlasti i, naročito, u paradržavnim organima.

Primjeri paradržavnih organa?

Njihov je spisak jako dug, ali evo samo njegovog dijela: to su razne državne agencije svih nivoa, državni instituti, državni zavodi, sva javna preduzeća, sve javne ustanove, sve javne radio i televizije, svi fakulteti i svi univerziteti, sve škole, svi vrtići, sve bolnice i domovi zdravlja... Koliko samo ima pošta, telekoma, željeznica, elektroprivreda, državnih, regionalnih i komunalnih preduzeća...

Novinari često pitaju kako će znati kome mogu da pošalju zahtjev o slobodnom pristupu informacijama – da li ti spadaju u komercijalne organizacije (na koje se ove obaveze iz Zakona ne odnose), ili u javne. Odgovor je u stvari jasan: javni su ne samo oni kojima to ime kazuje već i svi drugi koji se finansiraju iz javnih prihoda – iz budžeta, pretplate ili na sličan način.

Banke komercijalne, fondovi javni

Kakve informacije, recimo, posjeduju agencije za privatizaciju? Nećete vjerovati šta sve tamo imaju (projekti, procjene, analize, spiskovi dioničara, preduzeća koja žive od rente...).

Važne podatke posjeduju i banke i, premda su one komercijalne, podaci koji govore o poslovima koji se finansiraju iz javnih budžeta i javnih fondova ne mogu biti zaštićeni.

U bolnicama, pak, nisu rijetki slučajevi "čudnih bolesti" i "čudnih smrti". Jeste li tražili bolesničke ili smrtne liste?

Inspekcije na svim nivoima su tek pravi Eldorado vijesti: oni prave nalaze o uslovima rada u privredi, o tehničkoj ispravnosti industrijskih proizvoda, o kvalitetu uzoraka vode, zraka, zagađenja, o kvalitetu hrane koju jedemo...

A tek javna preduzeća i javne ustanove. Koliko u njima ima namjenske i nenamjenske potrošnje, kome se daju milionske donacije, kako se odvija nabavka opreme, kako se plaćaju telefonski računi, službena putovanja...

Javni televizijski i radio servisi takođe su obavezni da pruže sve tražene podatke o pretplati, potrošnji, programima, imenovanjima, smjenjivanjima...

Zakon o slobodi pristupa informacijama, dakle, iz temelja mijenja odnos država–građanin i obavezuje javnu vlast na potpunu otvorenost. Vlast koja zna da će biti pitana za svaku utrošenu marku,

---

nastojće svakako da se ponaša odgovorno. Ali, zakoni vrijede samo onoliko koliko se primjenjuju.

I – obratno. Ako niko ne reaguje, ako niko – pa ni novinari ne postavljaju takve zahtjeve i ne traže polaganje računa, onda će se i vlasti ponašati upravo kao i ovaj prozvani i vrlo brzo amnestirani “predsjednik” (jedan od trojice članova Predsjedništva BiH) koji istražuje ko ga je to “izdao”.

